

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

“Меҳрбон ва раҳмли Аллох номи билан бошлайман. Аллохнинг элчиси Мухаммаддан Муоз ибн Жабалга. Саломун алайка!

Аmmo баъд: Албатта бизнинг молларимиз, болаларимиз, ахлларимиз Аллох таолонинг кутловли ҳадияларидан ва омонат кўйилган нарсаларидандир. Улардан биз маълум кунларгача фойдаланиб тураемиз. Сўнг эса маълум муддатда уларни кайтиб олади. Ўглинг ҳам Аллохнинг бахтиёр ҳадияларидан ва омонат кўйган нарсаларидан эди. Сен ундан шодлик ва хусни хол ила баҳраманд бўлдинг. Сўнг уни ажру хасаналар билан олиб кўйилди. Бас, шундай экан, сабрсизлик килма! Сенинг сабрсизлигинг, бетокатлигинг савобингни кетказиб кўяди. Агар сен мусибатинг савобини билганда эдинг, сенинг мусибатинг кичиклигини кўрар эдинг. Аллохнинг ваъдаларини сабр билан тугатар эдинг, карши олар эдинг. Вассалом!”.

“Ихё ал-улум ад-дин”да Хужжат ул-ислом ҳазратлари шундай ривоят киладиларки, Ҳазрати Аббос разийаллоху анху вафот килганларида, бир аъробий унинг ўғиллари, яъни Абдуллохнинг ёнига таъзия учун келди ва бу китъани ўкиди:

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

Бу байтнинг маъноси шуки, сен эй Абдуллох, сабр килгил. Токи бизлар ҳам сендан ибрат олиб, собир бўлайлик. Бас, шак йўкки, раиянинг сабр килмоғи катта ва бош бўлгувчи кишининг сабр килмоғи сўнгидан бўлур. Сенга Аббосдан кўра яхшироқдур, унинг, яъни мусибатнинг кетидан келадиган ажру савоблар. Аллох таоло эса сендан кўра Аббосга яхшироқ ва меҳрбонроқдир.

Шундан сўнг Ҳазрати Ибн Аббос разийаллоху анху деган эдилар: “Ҳеч ким менга мана бу аъробийдан кўра яхшироқ таъзия билдирмади”.

Савол байтларининг матлаъсининг иккинчи мисраси: “Жидду жаҳд ила дейингизлар, можаро килмок надур?!” бўлиб, унинг жавоби ушбудир:

“Убудият иктизоси истибор эрур”, яъни, бандалик макомига муносиб амал гоят сабру карор килмокдир. Шундайки, ботинда ҳеч бир қарихлик, изтироб пайдо бўлмасин, зохирда эса бетокатлик асари сезилмасин. Камоли ризодан банданинг пешонаси тиришгани ҳеч бир ҳолатда билинмасин. Чунки, шикоят, кўркинч, бесабрлик бандалик иддиъосига зиддир.

Факих Абул Лайс раҳматуллохи алайхи ўзининг “Танбих ул-гофилин” асарларида Ибн Аббос разийаллоху анхудан ривоят қилишича, Аллох таоло энг аввал лавх ул-махфузида ёзган нарса бундай бўлган:

. . . . .
. . . . .
. . . . .

“Шак йўкки, албатта мен илохман! Мендан ўзга илох йўк! Мухаммад эса менинг расулимдир! Кимки менинг қазойимга таслим бўлса, балойимга сабр килса, неъматларимга шукр килса, уни сиддик деб ёзаман ва киёмат кунида сиддиклар билан

бирга тирилтираман. Кимки казойимга таслим бўлмаса, балойимга сабр килмаса, неъматларимга шукр келтирмаса, мендан бошка илохни тутсин”.

Бошка ривоятда: “Мендан бошка Раббни кидирсин ва менинг осмоним остидан чикиб кетсин”, деб келтирилган.

Истисломнинг маъноси таслим бўлмок, Аллох таолонинг казосига ва хукмига бўйин сунмоқдир. Шикоят ва бесабрлик натижаси ажрнинг кетиши, савобдан махрум қолишдир.

Абдуллох ибн Муборак Марвазий айтадилар: “Мусибат ўзи биргинадир. Хар қачон банда шикоят ва бесабрликка мубтало бўлса, мусибати икки хисса бўлур”. Яъни, мусибатга бериладиган ажру савоб ҳам қўлдан кетади. Бундай махрумликнинг ўзи катта мусибатдир.

“Тарикаи Мухаммадия”да Имом Табаронийдан ривоят келтирилган. Ибн Аббос разийаллоху анхумо айтадилар: “Бир кимсанинг моли ёки ўзига мусибат етса, бас, ўша кимса уни ўзгалардан яширса, ҳеч кимга шикоят қилмаса, шу кишининг Аллох таолога ҳаққи бордурки, уни мағфират айласин”.

Яна “Мишкот ул-масобих”да “Маййитга йиглаш бобида” Анас разийаллоху анхудан ривоят келтирилган: Ҳазрат Расулуллох соллаллоху алайхи васаллам кетаётса, бир хотин қабр олдида йиглаб ўтирган экан. Унга: “Аллох таолодан кўрқил ва сабр қилгил!” дедилар. У хотин Ҳазратни танимасдан: “Мендан йирок бўл. Менга етган мусибатни сен қаердан билар эдинг” деди. Унга бу насихат қилган зотнинг кимлигини айтдилар. У хотин пушаймон бўлиб, саодат эшиги, қаромат остонасига бош уриб келди, узр баён қилди. Унга энди узр айтишдан нима фойда, асл ҳақиқат будир:

□□□□□□ □□□□□□ □□□ □□□□□ □□□□□

Яъни, сабрнинг энг мўътабар ва макбули, унга ажру савоб бериладигани мусибатнинг аввал келишида, биринчи зарбада, зўрлиги вақтида бўлганидир. Ишнинг охирида чор-ночор сабр қилишнинг нола тўфони, охнинг шуъласи пасайган пайтда бўлишининг фойдаси йўқ.

Яна ўша китобда Абу Усома разийаллоху анхумодан ривоят қилган. Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васаллам деганлар: Аллох таоло айтур: “Эй Одам фарзанди, агар сабр қилсанг, мусибат аввалида ўзингни савоб умидида гайри машруъ амаллардан ва номақбул сўзлардан сакласанг, сен учун жаннатдан бошка савобга рози эмасман!”.

Бас, шундай экан, бандалик мақомида сабру таслим ва ризодан ўзга чора йўқдир. Бунга иймон ва ихтисоб (ихлос) вожибдир. Токи: “Албатта Аллох сабрлилар билан биргадир” ояти қаримасининг ҳукми билан биргалик мартабасига мушарраф бўлгай. Мусибат етган кишига: “Инна лиллахи ва инна илайхи рожиъун” деб истиржоъ айтмоқлик суннатдир. Яна “Ло хавла ва ло қуввату илло биллохил ъалийийил ъазим” қалимасини кўп айтгай. Шунда у ажру савобга нойил бўлгай, Аллох таоло унга мусибат ишини осон қилиб, сабру сабот бергай. “Ширъа” ва унинг шарҳларида шу тарика қилган.

Аммо, фақат кўздан ёш окмоқлик, махзун бўлиш раҳмат ва шафқат аломати бўлиб, мамнуъ ва мазмум эмас. Яъни, қайтарилган ва ёмонланган эмас. Бу бобда ҳадиси шарифлар кўпдир. Ҳадис имомлари уларнинг саҳихлигига иттифок ҳам қилганлар. Шу жумладан, Анас разийаллоху анхунинг ривояти ҳам бор. Ҳазрати Расулуллох соллаллоху алайхи васалламнинг дилбанд фарзандлари Саййид Иброҳим вафот қилган вақтда ул Ҳазратнинг муборак кўзларидан ёш окди. Саҳобийлардан Абдуррахмон ибн Авф буни кўриб: “Ё Расулуллох, сиз ҳам мусибатдан йиглайсизми!?” деди. Шунда унга дедилар: “Бу раҳмат асаридир”, дедилар-да, марҳамат қилдилар:

!!!!!!!!!!!!!

“Албатта кўз ёшланади, калб эса махзун бўлади. Факат Парвардигоримиз рози бўладиган сўзларнигина айтамиз. Биз, эй Иброхим, сенинг фирокинга махзунмиз!”. Шунингдек, Усома ибн Зайд ва Абдуллох ибн Умар разийаллоху анхумлардан килинган ривоятлар ҳам шу маънодадир. Хадис ва фикх уламолари уларни ҳам кўп марта зикр қилганлар. Бу ерда мана шунчаси кифоя қилади.

Соч ёзиб, ўздин кетиб, кўкка етуруб навхалар,
Садр айлаб, “хой-хуй” бирла наво килмок надур?

Сочни ёзиб юбормок, уни юзга тушириб кўймок, сочларни юлмок, юзларни тирнамок, кўкракка, тиззага шаппатиламок, ёкани йиртмок, юзни кора килмок – бунга ўхшаш бўлмагур амаллар, кабих одатларнинг барчаси залолатга кетган умматлар, жохилларнинг расму русумлари бўлиб, шаръи шариф ва дини латиф хукмига кўра харом ва огир гунохдир. Бундай киликларни факатгина хакикий нодонлар, хакконий жохилларгина қиладилар. “Мишкот ул-масобих”да Абдуллох ибн Масъуддан бир ривоят келган. Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васаллам бундай демишлар:

!!!!!!!!!!!!

“Мусибат етган вақтда юзга урадиган, ёкаларини йиртадиган, жохилият сўзларини айтиб нола қиладиган кимса бизлардан эмасдир!”

Юкоридаги хадиснинг сахихлиги иттифоқийдир. Яна Абу Мусо Ашъарий разийаллоху анхундан ривоят қилинади. Расул алайхиссалом бундай деган эканлар:

!!!!

Яъни, мусибатда сочини юладиган, навха билан овозини баланд кўтарадиган, ёкасини пора-пора қиладиган кимсадан мен безорман!

Баъзилар “солака”ни юзга урмок, деб маъно бермишлар.

“Шархи Сафар ас-саодат”да Мухаддис Абдулхакк Дехлавий ҳам шу тарзда келтирганлар. Имом Суютий “Жомий ус-сагир”да Имом ал-Бухорийнинг “Китоб ал-адаб ал-муфрад”ларидан ривоят қилурларки, Расулulloх соллаллоху алайхи васаллам деганлар:

!!!!!!!!!!!!

Яъни, жахолат ва залолат кунларидаги мункарот дарахти шохларидан икки шох колгандир. Уларни умматим ҳам тарк қилолмас. Унинг бириси, ўликка йигламок ва зорий килмок бўлса, яна бири, насабларга таъна килмокдир.

“Тарикаи Мухаммадия”да ҳам шу маънодаги хадис ривоят қилинган.

Юзни кора килмок шариатда суратни ўзгартирмокдир. Бу мутлако жоиз эмас. Муслага (асл яратилишни ўзгартиришга) ўхшаш бўлиб қолади. Расулulloх соллаллоху алайхи васаллам аксар хутбаларида одамларни мусли қилишдан қайтарган, жохилият амаллари дер эдилар.

Ахар бир аклли, бошида хуши бор одам биладики, бу каби ишлар энг кабих амаллар, шариатни менсимайдиганлар қилиги, факатгина мажнун-девоналар қилмишидир. Бунинг натижаси, самараси савоб ва ажрни йўқотиш, казойи илохига норози бўлиш, Худо яратган суратни ўзгартириш, Малик ва Ваххобнинг газаби ва кахрига мубтало бўлишдир.

“Сизни кўп кўрди Худойим...”, деб хотунлар йиглашиб,
“Бор ишонган тогим эрдинг...”, деб бино килмок надур?

Бу сўз, яъни, буни Худо кўп кўрди, деб йигламок залолати махза ва жахолати ботилдир. Чунки, бундай дейишлик Борий таоло ва такаддас, ʔазза шаънуху ва жалла султонухунинг хазрати покига хасад сифатини итлок килмок ва жаноби кудсийга бу замимаи раддийани нисбат килмокдир. Бунинг ёмонлиги барчага маълум, кабохати жумлага равшан бўлса керак. Бунака беҳуда гапларни гапирмокдан сакланмок барчага вожибдир. Бошқаларни ҳам бундай нарсалардан манъ килмок, айтгувчини тавба ва истигфорга буюрмок лозим. Аллохнинг ўзи асрасин!

Фикх китобларининг “Алфози куфр” бобларида аза вақтида юкоридаги сўзларга ўхшаш нарсаларни айтмокнинг овибати хакида батафсил сўз юритилган. “Суянган тогим эдинг”, “Ишонган богим эдинг” каби маййитга нисбатан айтиладиган гап-сўзларнинг ҳам асли ботил бўлиб, бузук акидадан дарак беради. Бундай гаплардан гўё айтгувчининг бор-йўк кулли эътимоди ўша ўлиб кетганга экан.

“Мишкот ул-масобих”да Имом Термизийнинг Абу Мусо Ашъарий разийаллоху анхудан килган ривоятлари келтирилади. Пайгамбар алайхиссаломнинг бундай деганларини эшитдим, дейдилар: “Қачонки, маййитнинг ўлганидан сўнг изидан колган одамлари “Вой тогим...”, “Вой саййидим...” ва бунга ўхшаш сўзларни айтиб йиглашар экан, Аллох таоло икки фариштани муаккал, вакил килгай. У икки фаришта ўша ўликнинг кўкрагига таънаю дашномлар билан ургайлар. “Сен шундай эдингми?”, яъни, уларнинг суянган тоглари эдингми, фалон-фалонлари эдингми?, деб азоб бергайлар.

“Таълик алмуажжад шархи Муваттои Имом Мухаммад” асарида Абу Мусо Ашъарий разийаллоху анхудан хадис келтирган. Буни Имом Ахмад ҳам марфуъ хадис тарзида ривоят килган. Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васаллам айтурлар: “Маййит тирикнинг унга йигламоги билан азоб килинур. Қачонки, навхагар, йиглагувчи: “Во ʔазудох! Во носирох!” деб, яъни, “Вой менинг кувват берувчим! Вой менинг ёрдамчим!” (“Белимнинг куввати, кўзимнинг нури”), каби сўзлар айтиб йигласа, ўликни тортиб, тирилтиргайлар ва “Сен унинг кувват берувчисимсан, нусрат берувчиси эдингми?!” дея азоб бергайлар.

Хуллас, юкоридаги каби сўзлардан ўликка бир навъи азоб ва зажрлар бўлар экан. Демак, унга кўп йигламок дўстлик эмас, балки душманлик бўлади.

Яна “Мишкот ул-масобих”да Мугира ибн Шуъба разийаллоху анхудан ривоят келган. Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васаллам демишлар:

□□□□□□ □□ □□□□ □□ □□ □□□□ □□□□ □□□□ □□ □□

“Кимгаки ўлганида йигланса, бас, у киёмат кунида ўша йигланган нарсаси сабабли азобланур”. Бу хадиснинг исноди сахиблигига иттифок килинган.

Неча хотун-киз кўрунг, ташлаб тобутга ўзларин,
“Кош, ман ўлсам!”, деб анга жон фидо килмок надур?

Ушбу тўртинчи байт ҳам юкорида ёзилган сўзлар каби беҳуда ва жоҳилиятнинг энг ботил амалларидандир. Зеро, умр ва ажал мукаддара, яъни ўлчаб берилгандир. То ажали етмагунча ҳеч ким ўлмайди. Мухлати етгандан сўнг эса бир муддат ҳам, бир сония ҳам кечиктирилмайди. Бунга Аллох таолонинг мана бу ояти катъий далилдир:

□□□□□□□□ □□ □□□□ □□□□□□□□ □□ □□□□□ □□ □□□

“Качонки уларнинг ажаллари келса, бир лахза ҳам кечиктирмайдилар, илгари ҳам килмайдилар”.

Чикса эркаклар ўлукни кўтариб тобутини,
Эргашиб, кочмай хотунлар оху во килмок надур?

Ушбу бешинчи байтнинг мазмуни шуки, унда эркаклар ўликни уйдан чиқариб кетаётганларида, киз ва хотинлар бошларини очиб, эркакларга аралашиб, карсак чалиб, бакириб йиглаб, ажнабий ва номахрамлардан кочмай ох-вох килганлари сўралмоқда. Бунга жавоб: Бу ишлар хаммаси гунох. Шаръи шариф ва дини латиф хукмига кўра харом ва саййиот жумласидандир. Хотинлар ўзларини номахрамлардан, бегоналардан сатр килмоги фарз бўлиб, уни тарк қилиш билан осия, гунохкор бўлурлар. Хамда шарм-хаё сифатларидан айрилиб, узоклашиб, бежаё-бешарм бўлгайлар. Бу мункир ишни килганлари учун эса мустахики газаб ва укубат бўлурлар. Эркаклар ҳам ниҳоятда эҳтиёт бўлиб, бундай вақтда аёлларни тартибга чакириб, хотинлар билан эркакларнинг аралашиб кетишига йўл қўймасликлари, ўлик эгаси ва зарурий кимсалар ўликни олиб чиқкайлар. Хамма ўликни кўтариб чиқишга ўлик ётган жойга киравермагайлар.

Яъни, ким ўлса, ани отин етаклаб кабрига,
Укки пардин отни бошига жига килмок надур?

Мазкур олтинчи байтда баён бўлган иш, яъни, отнинг бошига жига такиб, кабристонга етаклаб олиб бориш ҳам бўлмагур расмлардандир. Жаҳолатнинг юксаклиги, ахмокликнинг бениҳоялиги шунга далолат килади.

Уч кун ўтмасдин хотун-кизлар либосин бошқалар,
Йил-ўн икки ой кийим-бошни каро килмок надур?

Уч кун ўтар-ўтмас киз-хотинлар либосларини ўзгартириб, узок муддатлар бош-оёк қора кийиб ёки бошка бир хил рангдаги кийимлар кийиб юрадилар. Бу нарса Шориъ алайхиссалом, яъни, Жаноби Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васаллам томонидан қатъий қайтарилган харом ишдир. Факатгина хотин киши эри ўлгандан сўнг иддаси ўтгунча зийнатларини тарк қилиб, улуг неъматдан айрилиб қолганига аза тутиб ўтиради, холос. Хушбўйлик ҳам ишлатмайди.

“Мувааттои Имом Молик”да ривоят қилинишича, Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васаллам бундай деганлар:

□□□ □□□ □□□ □□□□ □□□□ □□□ □□□□ □□ □□□□ □□□□□□ □□□□□ □□□□ □□□□□□ □□□□ □□

Хадисда келган “ихдод” маъноси зийнатланиш ва хушбўй атирлар сепишни тарк қилишдир. Хотин киши эри ўлганида никоҳ неъматининг завоқ бўлганлиги учун ўзига зийнат бермасдан, хушбўйликларни истеъмол қилмасдан иддага ўтиришидир.

Мазкур хадиси шарифнинг маъноси шуки, Худой таолога иймон келтирган, киёмат қунига ишонган хотинга уч кундан ортик аза тутмок ва тарки зийнат қилмок ҳалол эмас. Яъни, мўъмина бўлиб туриб ҳам бу ишни қилмоги харомдир. Факатгина эри учун унинг ўлганида иддаи мавт ўтгунча тарки зийнат қилиб, хушбўйликларни истеъмол қилмасдан, гулли ва рангин либослар қиймасдан ўтириши лозимдир.

Аммо, хотин киши ҳақида ҳам бунга тақаллуф қилиб, тағйири либос билан бош-оёк каро

киймак шариат китобларида йўк, бу жохилият замонларидан колган одатдир. Хотиндан бошка кишига, хох ота-онаси бўлсин, хох ога-иниси бўлсин, хох фарзандлари-ю амма холалари бўлсин, хох кавму кариндоши бўлсин, уч кундан ортик аза тутмок, тарки зийнат килиб ўтирмок, хушбўйликлардан, атир-упалардан ўзини тортиб ўтирмок шариатга хилофдир. Яна тағйири либос килиб, кора кийиб ўтириши мутлако мамнуъдир. Шунингдек, “ад-Дурар”нинг хошияси “ал-Гурар”да келганки, мункар ишларни, бидъатларни килмасдан уч кунгача аза тутмокка хадис китобларида рухсат борлиги зохир бўлади. Аммо, факихлар, хусусан, мутааххирийн уламолар хадиси шарифларни ўрганиб чикиб, аза тутмагани маъкулрок, дейдилар. Бирок, аходиси шарифаларда Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васалламнинг Жъфар ибн Абу Толиб, Зайд ибн Хориса, Абдуллох ибн Равохалар вафот килганларида масжидда ўтирганлари, одамлар ул зотга таъзия билдирганлари зикр этилган. Ибн Обидийн рахимахуллох “Радд ул-мухтор”да Жаноби Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи васалламнинг масжидда ўтирганларидан максад ва муддао таъзия учун эмас эди, дейди ва масжидда таъзия учун ўтирмок макрухдир, деган. Энг яхшиси шуки, дафндан сўнг хар ким уйига кетгай. Ўлик эгаси хам ўз иши билан машгул бўлгай. Мутааххирийн уламоларнинг далиллари мусибатни яшириш хакидаги хадисдир. Имом Суютий хазратлари “Жомиъ ус-сагир”да ривоят килади:

«...»

Яъни, банда мусибатларини, касалликларини, килган садакаларини бошкалардан яшириши ва махфий тутиши яхшилик хазиначарини жумласидандир. Булар бир гўзал жавахирлар бўлиб, Аллох таолонинг олдига нафис захиралар каби бориб туради. Бу банданинг Аллох таолога нисбатан камоли ихлоси ва хусни адабидир. Бу сидк макомидаги иш бўлиб, сиддиклар аломатидир.

Садрму яхши ва ё хаккига Куръон ўкимок?!
Мунча бидъатларга ўзни мубтало килмок надур?

Бу садрдан мурод жохилиятдан колган амаллардан бири бўлиб, навхагар, йиглоки хотинлар айланиб, кичкириб айтимлар айтиб йиглайдилар. Бу замонамизда хам таркалган одатлардандир. Баъзи эркаклар хам чакириб-бакириб, айланиб, ўликнинг таъриф ва тавсифини килиб, хар хил байтлар ўкиб, вовайло килурлар. Жохилият айтимларини айтиб чакирувчи киши хакидаги хадис ўшалар хакидадир. Бу иш ва килмишлар нихоят даражада кораланган, шариат хукми билан каттик манъ килинган. Навха килувчининг ўзи, унинг атрофида туриб, розичилик билан эшитгувчилар лаънатга сазовор, укубатга гирифтордирлар. Хабарда бундай келган:

«...»

“Ширъа”да келган ушбу хабарнинг маъноси будир: “Албатта овоз чикариб, кичкириб йиглаш жохилият одатларидандир. Йиги мажлисларига хозир бўлманглар, уларни эшитманглар хам. Бас, шак йўкки, йиглагувчи хотин ва уни эшитгувчи лаънатдадирлар”. Имом Муновийнинг “Кунуз ул-хакоик” асарида келган:

«...»

“Йиглагувчи хотин уйдан чикканидан то кайтиб келгунича лаънат килингандир”. Аммо, Куръон ўкимок, садака бермок ва унинг савобини ўлганга хадия килмок шаръий иш ва маъкул, мустахсан амалдир. Шариатнинг улуг олимларидан накл килинганки, бу

амалларнинг савоб ва самараси ўлиққа манфаатли ва фойдалидир. Уларнинг мухтожлик вақтида, гарибликларида фойда етказиш, эхсон қилиш, дуои фотиҳа ва садақалар билан ёрдам бериш яхши, макталган ишдир. Азобнинг енгиллашишига, савобларнинг кўпайишишига сабаб бўлади. “Ўз гуноҳинг учун ҳам, мўъмину мўъминалар гуноҳи учун ҳам истиғфор айтгин!” амрига дохил бўлади. Ўлиқлар учун садақалар бермоқ ҳақида келган ҳадиси шарифлар ниҳоятда кўп. Шох Рафиъ уд-дин муҳаддис Дехлавий “Ажойиб ул-муҳиммот”нинг дуо ва садақа фаслида бунинг манфаати кўп эканлиги борасида муфассал баён қилинган.

Аммо, бу ерда икки нозик жихат ҳам бор. Қуръон ўқитмоқ учун аввалги уч кун ичида жамият ҳосил қилиб, зиёфатлар, дастурхонлар ташкил қилиш макруҳдир. Ёки қабр бошига дастурхонлар қилиб, қориларни жамъ қилиб Қуръон ўқитсалар ҳам макруҳдир. Агар меросхўрлари ичида сағирлари бўлса, қолдирилган молдан шу тариқа садақа ва хайротлар қилиш асло жоиз эмас. Агар қатталар ўз улушларидан садақалар қилса, ҳеч зарари йўқ.

Бас, йигирма, қирқ йил ошига ер мулкин сотиб,
Бору йўқдин ажраб, ўзни мосиво қилмоқ надур?
Яъни, бир мискин ўлуқига кетар бир қанча пул,
Ўлгани етмазми, ортуқча жафо қилмоқ надур?

Мазкур икки байтдаги ҳолатлар – ярамас одатлар, аччиқ бидъатлар бўлиб, бу муслмон халқи унга мубталодирлар.

Ажабо, фаразан, юз тарқи фарз бўлса, юз тарқи вожиб бўлса, ҳеч қимнинг гами йўқдир! Парволарига ҳам келмайди! Аммо, шу номуборақ одатдан, шум бидъатдан бирон-бир нарсаси тарқ бўлса, қаттиқ уётга қолгандек бўладилар. Ўзларича оро номусга қоладилар. Бу ишлар жоҳилиятдан қолган расм-русумлардир. Фарз қилинган закотларини, қожиб бўлган садақаларни ҳеч қачон тўла ва муқаммал адо қилмаслар, аммо, бундай номашруъ ишларни адо қилишдан, исрофларга йўл қўйишдан ўзларини тўхтата олмаслар.

Исрофга йўл қўймаслик ҳақида, меросхўрлар орасида сағирлар бўлса, уларнинг улушига хиёнат қилмаслик тўғрисида гап кетганда, фикх қитобларимизда келтирилган бир масъалага диққат қаратиш лозим. Гассол ўлиқни, майитни юваётганда бир лунги билан унинг авратини ёпиш учун, қиндиги остидан тизза остига етадиган мато билан ёпиб ювиш зикр этилади. Бироқ, майитнинг меросхўрлари орасида сағир-етим бор бўлса, аврати гализасини, қўпол аъзосини ёпиши қифоя қилади, дейилади. Бу ўша сағир молига, улушига эҳтиёткорлик билан қилинган муомаладир.

Навбахор ўлса, қизил, оқ гул қўтариб қабрига,
Тўрт тарафга санчибон саҳву хато қилмоқ надур?

Мавлавий Абдулхайй Лакнавий ўз фатоволарида мазкур байтдаги масъала борасида ҳам сўз юритган. Унда яшил барғ, ёки гул ёки буларга ўхшаш нарсаларни қабрга қўймоқ суннатми ёки мустаҳабми, деган савол ўртага ташланган. Унга мусанниф бундай жавоб берган: Фуқоҳолардан баъзилари бу ишларни мустаҳаб деб ёзганлар. Шу далил биланки, Пайгамбар алайҳиссалом икки қабр олдидан ўтдилар. Қабр эгалари азобда эканлиги маълум бўлди. Шунда, хўл новдани олиб, иккига бўлиб, уларнинг ҳар қайсисини ҳар бир

775-778-бетларида ва 15-март, 6-сони

803-806-бетларида ҳамда 1-апрель, 7-сон, 824-832-бетларида эълон килинган.

Биз унинг охиридан (831-бетда) факат 12 сатрини кискартириб бердик.

Хамидуллох Беруний